

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE ERZURUM KÜTÜPHANELERİ

Dündar ALİKILIÇ*

ÖZET

Kütüphaneler her türlü yazılı ve basılı belge ve yayının korunup, gerektiğinde yararlanılması için yapılmış yapılardır. Erzurum'da bu yapıları incelerken, olayın tarihi seyrini göz önüne aldık. Türklerin Anadolu'yu fethiyle başlayan imar faaliyetlerinde, yazılı kültürün saklandığı kitapların günümüze kadar nasıl ulaşabildiğinin öyküsünü çıkarmak istedik. Bu vesileyle Selçuklulardan, İlhanlılara, Beylikler döneminden Osmanlılara ve nihayet günümüz Türkiye'sine kadar uzanan bir kitaplık öyküsü.

Erzurum, Akdeniz limanlarından ve Suriye'den hareket edip, Konya, Kayseri, Sivas ve Erzincan'dan gelip Azerbaycan'a varan veya Türkistan'dan Erzurum'a erişip aynı yoldan Akdeniz'e veya Trabzon limanlarına giden büyük kervan yolunun üzerinde çok önemli bir şehir idi.¹ Bu öneminden dolayı Erzurum, tarihin çeşitli çağlarında ilim merkezi olmuştur; pek çok ilim adamı yetişmiş, tarihî ve mimarî hüviyetlerini ve karakterlerini muhafaza ederek günümüze kadar gelebilmiş kıymetli eserler vücuda getirilmiştir.²

Kütüphaneler her türlü yazılı ve basılı belge ve yayının korunup, gerektiğinde yararlanılması için yapılmış yapılardır. Fakat ilk kütüphanelerin teşekkülü cami, medrese ve dergâhlarda olmuştur. Camilerde kitapların saklandığı bölümlerde (dolap), kütüphane kurumunun ilk adımlarının atılmaya başlandığı ifade edilir. Camilerin eğitim ve öğretim mahalli olarak kullanılması, Türk-İslam geleneğinde başlangıçtan beri benimsenen ve devam ettirilen bir uygulama olmuştur. Cami ve mescidler sadece dinî eğitim ve öğretimin yapıldığı yerler değildi, bu yapılardan kütüphane gibi değişik amaçlar için de yararlanılmıştır.³

* Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fak. Kütüphanecilik Bölümü.

¹ Osman Turan, Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi, İstanbul 1980, s.33.

² İbrahim Hakkı Konyalı, Abideleri ve Kitabeleri İle Erzurum Tarihi, İstanbul 1960, s.290.

³ Hamza Keleş, Erzurum Vakıfları, Ankara 2000, s.40; Bunun en güzel örneklerini Mısır'da görebiliriz. Örneğin El-Ezher Camii (970-72) bir eğitim kurumu olarak İslam dünyasında büyük bir şöhrete sahiptir. (M. Uzun, "EL-Ezher", DİA, XII, İstanbul 1995, s.53-58.)

Kütüphanelerin bir bölümünün 'Camii' ile bütünleşmesi, bir bölümünün de 'okul' biçiminde kullanılması geleneği, bir Türk-İslam ananesi olmuştur. Caminin zaman içinde verdiği hizmetler konusunda yapılmış saptamalardan birisi, buralarda bağış yolu vesair suretlerle kutsal ve kıymetli kitapların toplanmış olmasına, kitaplıklar kurulmasına ve bu yerlerin kütüphane şeklinde kullanılmasına yol açtığıdır. O kadar ki, 'zamanla camilerin yakınlarında ayrıca kütüphaneler açılması bile' anılan uygulamayı tümünden değiştirememiştir.⁴ Cami ve medreselerin yanında dergâhların da bu uygulamaya katıldığını biliyoruz. Kitaplara ilgisi olan kentlilerin yazılı kültüre ulaşmasında dergâhlar büyük rol oynardı ve bunların sayısı da çoktu.⁵

Erzurum'da kültürel anlamda ilk İslamî Dönem mimarî eserleri Saltuklular devrinden kalmadır.⁶ Hakikatte Saltuklular, Erzurum'a Türk ve İslamî karakter kazandıran ilk siyâsî teşekküldür. XI. Ve XII. yüzyıllardaki Erzurum hayatına damgalarını vurabilmişler ve o zaman inşa edilen, devrin klasik mimarisini aksettiren kule, cami ve kümbetler orijinalliklerini büyük ölçüde muhafaza ederek şekil değişiklikleri ile günümüze kadar ulaşabilmiştir.⁷

Selçuklular döneminden ise, Erzurum'da bulunan en ihtişamlı âbide şüphesiz Çifte Minareli Medrese'dir. Hatuniye Medresesi adı ile de bilinen Anadolu Selçuklu devrinin en büyük medreselerinden biri olan yapının tarihi ve inşası hakkında bir kayıt yoktur. Fakat mimarî tarzından 1271'den sonra yapıldığı tahmin edilmektedir.⁸ Dolayısıyla mimar üslûbuna göre Selçuklu devrine ait olduğu anlaşılıyor. Ruslar 1828'de Erzurum'u işgal edince Çifte Minare çok zarar görmüş; Ruslar kapısını söküp, bazı yazmalarla birlikte götürmüşler ve mezarı da tahrip etmişlerdi. Bu münasebetle ona ait bir vakfiye kitabe de Rusya'ya naklolunmuştur.⁹ Bugün Rusya'nın Petersburg şehrindeki kütüphanede Erzurum'dan kaçırılan kitaplar sergilenmektedir.

Selçukluların yıkılışından sonra Erzurum'da İlhanlılar devri başlamıştır. İlhanlılar zamanında Erzurum, mimarî açıdan altın çağını yaşamıştır. Bu eserlerin çoğu bazı tahribata rağmen günümüze kadar ulaşabilmiştir. En önemli eser ise Yakutiye Medresesi'dir. H. 710/M. 1310 yılında Hoca Cemalettin Yakut tarafından inşa edilmiştir. Ahmediye Medresesi ise, Erzincan Kapısı'nda Murat Paşa Camii'nin yanındadır. Bu medrese H. 714/M. 1314 tarihinde Ahmed bin Ali bin Yusuf

⁴ Zeki Başar, Tarih Boyunca Çeşitli Hizmetleriyle Camilerimiz, Erzurum 1977, s.64.

⁵ Suraya Faroğlu, Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam, İstanbul 2000, s.3.

⁶ Şehr-i Mübarek Erzurum, Ankara 1989, s.25.

⁷ Enver Konukçu, Selçuklulardan Cumhuriyet'e Erzurum, Ankara 1992, s.28; Geniş bilgi için bk. Hamza Gündoğdu, "Geçmişten Günümüze Erzurum ve Çevresindeki Tarihi Kalıntılar", Şehr-i Mübarek Erzurum, Ankara 1989, s.138-240.

⁸ Abdüsselam Uluçam, "Erzurum'daki Çifte Minareli Medrese Üzerine Yeni Bir Yorum", XI. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler, C.II, Ankara 1994, s.749-758.

⁹ Osman Turan, A.g.e., s.35.

tarafından yapılmıştır.¹⁰ Buralardaki kitaplıklardan ve kitap sayısı ile ilgili bir malumât şu ana kadar elimize geçmemiştir.

Anadolu Selçuklularının dağılmasıyla başlayan Beylikler Devrinde kütüphanelerin varlığı devam eder. Bazı beyliklerin saray ve medreselerinde kütüphaneler kurduklarını bilmekteyiz. Ancak bunların Anadolu Selçuklularında olduğu gibi, buldukları yapı içerisinde bir bölümde yer alan müstakil yapıya sahip olmayan kütüphaneler oldukları sanılır.¹¹ Bunu takiben Osmanlı döneminde yoğunluk cami ve medreselerde olmak üzere saray ve türbe içlerinde birkaç dolaptan oluşan kütüphaneler kurulduğu çeşitli vakfiyelerden ve tarihi vesikalardan tespit edilmiştir.¹²

Osmanlı kütüphanelerinin en eskileri saray kitaplıklarıdır. Sonra bunları Bey ve Paşa konaklarındaki özel kitaplıklar koğalamıştır ve öylesine koğalamıştır ki, bir süre sonra kitaplık, ev ve konakların en az mutfak kadar gerekli bir bölümü haline gelmiştir ve zamanla bu özel kitaplıklar vakıf kitaplıklar haline almıştır.¹³ Dolayısıyla Osmanlı'dan önce kütüphaneler diğer İslam memleketlerinde olduğu gibi hususî idi. Ancak Osmanlı Devleti ile birlikte umumî olmuştur.¹⁴

Osmanlı Devleti'nde sosyal hizmetlerin büyük bir kısmı, hayır sahipleri tarafından kurulan vakıflar vasıtasıyla yürütülmekteydi. Bir insanın doğumundan ölümüne kadar hayatının her safhasında duyabileceği ihtiyaçlara cevap verebilmek gayesiyle kurulmuş ve vakıflar arasında medreselerde müderris ve öğrencilerin, mahallelerde de mahalle halkının kitap ihtiyaçlarını karşılamak için yapılmış kitap ve kütüphane vakıfları da bulunmaktaydı. Bu kütüphaneler ilk devirlerde cami, türbe ve tekke gibi müstakil bir hayır kurumunun içinde kurulmuşlardı. Daha sonraki yüzyıllarda da aynı gayeye yönelik, yine bir vakıf kuruluşu olan müstakil kütüphaneler ortaya çıkmıştır. Bu yüzden Osmanlı devri kütüphaneleri karşımıza bir vakıf kuruluşu olarak çıkmaktadır.¹⁵

XVII. Asrın başlarından itibaren, büyük merkezlerde tesis edilen kütüphanelerin yanında, imparatorluğun diğer bölgelerinde kurulan kütüphanelerin sayısında da bir artış görülür. Kütüphanelerin, büyük şehirlerin dışına yayılması, halk arasında okuma-yazma oranının artması ve kitaba ihtiyaç duymasıyla izah edilebilirse de, bu kütüphanelerin koleksiyonlarının kurulmasında halkın ihtiyacından çok medrese öğrencilerinin ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulduğu

¹⁰ Muammer Çelik, Erzurum Kitabı, İstanbul 1997, s.80.

¹¹ Semavi Eyice, "Eski Kütüphane Binaları Hakkında", Türk Yurdu, Sayı 267, (Nisan 1957), s.728-729.

¹² İsmail E. Erünsal, "Osmanlılarda Kütüphane ve Kütüphanecilik Geleneği", Yeni Türkiye, 701 Osmanlı Özel Sayısı IV, Ankara 2000, s.61.

¹³ Bedi N. Şehsüvaroğlu, "Tarihte ve Bizde Kütüphane", Türk Kütüphanecilik Derneği Bülteni, C.XXVII, Ankara 1978, s.4.

¹⁴ Faruk Sümer, "Türkiye Kültür Tarihine Umumî Bir Bakış", A. Ü. D.T.C. Fakültesi Dergisi, C.XX, Sayı: 1-2, Ankara 1962, s.235.

¹⁵ İsmail E. Erünsal, Türk Kütüphaneleri Tarihi, Ankara 1991, Giriş Kısmı.

dikkate alınacak olursa, merkezden ufak bölgelere doğru kütüphanelerin yayılmasını, imparatorlukta okuma-yazma oranının artması yanında, medrese eğitiminin yaygınlaşmasıyla da açıklamak gerekir. Bununla birlikte bu bölgelerdeki medreselerin, genellikle bu bölgelerden yetişen veya bir süre vazife yapan devlet adamları ve âlimler tarafından kurulmuş olmaları, daha önceki asırda mevcut olan “yetiştirdiği memlekete bir hayır müessesesi kazandırma” arzusunun giderek arttığını gösterir.¹⁶

Bütün Anadolu’da olduğu gibi Erzurum’da da kütüphanelerin ve kütüphaneciliğin altın devri Osmanlı Devleti zamanındadır. Ancak bu biraz zaman almıştır. 1540 yılından önce çok az olan Erzurum nüfusu, iskân için kolaylık sağlanan bazı tarikat şeyhlerinin gelmesiyle ve halkın isteğiyle yürürlüğe konan Osmanlı Kanunu bir kısım uyumsuz vergileri kaldırdı, bu durum Erzurum’un imar ve iskânını kolaylaştırdı ve halkın gelip şehre yerleşmesini hızlandırdı. Bunun neticesinde yeni kurulan mahallelerde halkın ihtiyacını karşılayacak müesseseler kuruldu. Bu müesseselerin başında gelen zaviyeler şehrin hem nüfusunu artırdı, hem de kültür seviyesini yükseltti.¹⁷ Buna paralel olarak şehirde küçük koleksiyonlara sahip cami ve medrese kütüphanelerinin kurulduğunu görüyoruz.

İslam geleneğinden gelen vakıf anlayışı sayesinde oluşan kütüphaneler ise, kütüphaneciliğimizin ilerleyişi açısından çok önemli bir yer tutmaktaydı. Vakıfların Türk kütüphaneciliğine ilk etkisi, onu toplumda oluşan karar ve destekle biçimlenip süregelen bir kurum haline gelme olanağı sağladıdır.¹⁸ Bu kütüphanelerin koleksiyonları vakfedilen kitaplardan oluştuğu gibi zenginleşmesi de genellikle aynı yoldan sağlanmaktaydı.

Bu dönemde kütüphane koleksiyonlarının teşkili konusunda en çok rastlanan uygulama; medrese kurucularının yaptıkları medreselere, talebelerin öğrenimi için gerekli kitaplar bağışlayarak bir kütüphane kurmalarıydı. İstanbul ve İstanbul dışında kurulan birçok medresede ders kitaplarından meydana gelmiş küçük koleksiyonlara sahip kütüphaneler vardı. Bu tür kütüphanelerin yanında, ulemâ sınıfından kimselerin özel kütüphanelerini, bazen medrese, cami ve tekke gibi müesseselere vakfettiklerini, bazen de kitaplarının kendi oturdukları evde muhafaza edilmesini ve ihtiyaç sahiplerinin bu kitaplardan yararlandırılmasını istedikleri görülür.¹⁹ Tanzimat’tan sonra ise kurulan vakıf kütüphaneleri müstakil binalar yanında medrese, cami ve (vakıfların) evlerinde kurulmuş kütüphaneler olarak görmekteyiz.

Resmî kütüphanelerin kurulmasından önce kaynaklarda, Erzurum’da her biri müstesna eserlerle tezyin edilmiş on iki adet kütüphaneden bahsedilmektedir.

¹⁶ İsmail E. Erünsal, A.g.e., s.54.

¹⁷ Cevdet Küçük, DİA, C.XI, İstanbul 1995, s.324.

¹⁸ Özer Soysal, Türk Kütüphaneciliği, C.I, Ankara 1988, s.21.

¹⁹ İsmail E. Erünsal, “Osmanlı’da Kütüphane ve Kütüphanecilik Geleneği”, Yeni Türkiye, 701 Osmanlı Özel Sayısı IV, Ankara 2000, s.62.

Şeyhler, Cennetzâde, İbrahim Paşa, Zeynel, Fevziye, Ali Paşa, Dersane (Murat Paşa Cami yanında), Sultaniye, Gümrük Cami, Gürcü Mahmut Paşa, Muidd Efendi ve Yeğen Ağa Kütüphaneleri idi.²⁰ Şu anda bu kütüphanelerden hiçbirisi mevcut değildir. Yalnız bir kısmının kitapları kütüphane sahiplerinin ahfadı tarafından muhafaza edilmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Erzurum'da yapılmış en eski tarihli kütüphane H. 1150/M. 1737 tarihinde tesis edilmiş Habib Efendi kütüphanesi'dir. Erzurum merkez kazasında, Şeyhler mahallesinde Habib Efendi tarafından yaptırılan kütüphanede 145 adet kitap bulunmaktaydı.²¹ Bununla birlikte Türk kütüphaneleri tarihinde I. Mahmud devri kütüphaneleri anlatılırken; Yazıcızâde İbrahim Paşa bin Mustafa'nın Erzurum'da medresesinde (1161/1748) kurduğu kütüphane daha önceki asırlarda kurulan küçük mahalli kütüphanelerin birer devamı şeklinde niteleniyor.²²

II. Mahmud devrinde Erzurum'da Cennetzâde Abdullah Efendi kütüphanesi (1250/1834) zikredilmektedir.²³ Cennetzâde Abdullah Efendi kütüphanesi, Yukarı Mumcu mahallesinde Cennetzâde Abdullah Efendi tarafından 1250 Hicri tarihinde yaptırılmış olup 450 kitabı mevcuttur.²⁴ Erzurum kütüphaneleri, içerisinde, kayıtlı kitap olarak en çok kitap bu kütüphanede bulunmaktaydı. Erzurum'daki tarihî kütüphanelerden biri de Hacı Mehmed Efendi kütüphanesidir. Kara Kilise (Yakutiye Medresesi arkasında) mahallesinde, Hacı Mehmed Efendi tarafından H. 1288/M. 1872 tarihinde yaptırılan kütüphanede 273 adet kitap bulunmaktaydı.²⁵

Erzurum kütüphaneleri içerisinde tesis tarihi belli olmayan kütüphanelerden Halil Efendi kütüphanesi, Caferiye mahallesinde, Halil Efendi tarafından yaptırılmış ve içerisinde 150 adet kitap bulunmaktaydı. Diğer bir kütüphane Hacı Dede Ağa kütüphanesi, 'Pervizoglu Dairesi'nde olup içerisinde 330 adet kitap mevcuttu.²⁶

Osmanlı döneminde Erzurum'daki bazı kütüphanelerin kayıtlarda olmadığını fakat var olduğu, isimleriyle beraber mahallelerde anıldığı bilinmektedir. Bunun nedeni de özel koleksiyon ya da cami ve medreselerine ait olmalarıdır.

Maârif Vekâleti Kütüphane-i Umûmî'sinin doğuşu Osmanlı Devleti'nin sonlarına, 1922 tarihine rastlar. Bu sıkıntılı dönemde bile Türk insanının kitaba verdiği önem ortaya çıkmaktadır. Zira, Cumhuriyetin hemen başında "Milli

²⁰ Erzurum '98, Ankara 1998, s.204. (Kaynaklarda sözü edilen kütüphanelerin müstakil bir binaya sahip bir kütüphane mi yoksa buldukları yapı içerisinde bir raf, bir dolap veya bir hücre şeklinde teşekkül etmiş kütüphaneler mi olduğu konusunda bir açıklık yoktur.)

²¹ Salnâme-i Maarif, İstanbul 1318, s.1016.

²² İsmail E. Erünsal, Türk Kütüphaneleri Tarihi, Ankara 1991, s.98.

²³ İsmail E. Erünsal, A.g.e., s.126.

²⁴ Salnâme-i Maarif, İstanbul 1318, s.1015.

²⁵ A.g.e., s.1015.

²⁶ A.g.e., s.1015.

Kütüphane” adı altında ortaya çıkmış kuruluşlarla Cumhuriyet döneminin başlarında bile süregelmesi, bu özlemin gücüne ayrı bir kanıttır.²⁷

Cumhuriyet döneminde Erzurum Genel Kütüphanesi 1940 yılında “Halkevi Kütüphanesi” adı altında kurulmuştur.²⁸ Halkevi Kütüphanesi 1952 yılından itibaren Umumi Kütüphane olarak hizmete devam etmiş, daha sonra ismi İl Halk Kütüphanesi olarak değiştirilmiştir. Kültür Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürlüğü’ne bağlı olarak 1979 yılından itibaren Yoncalık semtindeki binasında hizmetlerini sürdürmektedir.²⁹ İl Halk Kütüphanesi bugün 70.000’i bulan kitap sayısı ile birlikte, 400 adet yazma eser, 2000 adet basma eser (Arap harfli) 53 adet Farsça eserle bölgenin kitap ihtiyacını karşılamaktadır. Osmanlı dönemi pek çok önemli eser ve bazı özel koleksiyonlar bu kütüphanede bulunmasına rağmen gerektiği gibi istifadeye sunulamamıştır. En önemli eksiklik ise yeterli seviyede uzman personelin bulunmamasıdır.

Diğer bir kütüphane, Kültür Bakanlığı Kültür Merkezi Halk ve Çocuk Kütüphanesi’dir. 25.000 kitap mevcutuyla, yetişkin ve çocukların ihtiyacını karşılamaktadır. Bununla birlikte Erzurum’da çocukların yararlanmaları için Veyis Efendi adında bir çocuk kütüphanesi kurulmuş (1958), 7000’i aşan kitap sayısı ile çocuklara hizmet sunmaktadır.³⁰ Bazı kamu kuruluşlarının kütüphaneleri Erzurum’un kütüphane sayısını artırmaktadır. Fakat okuyucuya ulaşmakta problemler olduğunu tespit ettik. Bunlardan birisi de İl Müftülüğü Kütüphanesi’dir. Zengin bir kütüphane olan İl Müftülüğü Kütüphanesinde bazı değerli yazmalar bulunmaktadır.

Erzurum’daki en önemli kütüphane, Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi’dir. 1957 yılında üniversite ile birlikte kurulan kütüphane 250.000 kitap yekünüyle bölgenin en önemli kütüphanesi durumundadır. Kütüphane aynı zamanda Türkiye’nin en zengin koleksiyonuna sahiptir. Seyfettin Özege tarafından bağışlanan koleksiyon, 60000’i bulan kitabıyla Türkiye’deki Arap harfleriyle basılan tüm kitapları kapsamaktadır. Özege koleksiyonunun yanında Muhtar Karahanoğlu’nun bağışladığı koleksiyon da burada sergilenmektedir. Bununla birlikte Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, 11.000 cilt kitabı Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi’ne bağışlamıştır. Bu kitaplar Üniversite kütüphanesi Fındıkoğlu okuma salonunda sergilenmektedir. Ayrıca üniversite kütüphanesi yazma eserler koleksiyonu olarak da Türkiye’nin nadir kütüphaneleri arasındadır. Kütüphanede, Agah Sırrı Levend’den (ASL) 639, Mahmut Muhtar Karahanoğlu’ndan (MMK) 127, Seyfettin Özege’den (SÖ) 330,

²⁷ Özer Soysal, Türk Kütüphaneciliği, Ankara 1988, C.I, s.43.

²⁸ Erzurum İl Yıllığı 1967, İstanbul 1968, s.275.

²⁹ Erzurum ’98, Ankara 1998, s.204.

³⁰ A.g.e., s.205.

Bağış yoluyla iki ve dışarıdan satın alınan (SA) 485 olmak üzere toplam 1583 adet yazma eser bulunmaktadır.³¹

Her yıl binlerce öğrenciye hizmet sunan üniversite kütüphanesinde Arapça, Farsça ve Osmanlıca yazma ve basma eserlerle birlikte çeşitli dillerde pek çok kitap da bulunmaktadır.

Zengin bir kültür geleneği olan Erzurum'da kitaplıkların da haliyle zengin olduğunu söyleyebiliriz. Bir gelenek şeklinde hala Erzurum evlerinde yıllardır babadan oğula aktarılan kitaplar saklanmaktadır. Bu özel koleksiyonlardan bazılarını tespit edebildik.*

Namık Efendizâde Rasim Efendi Kütüphanesi; Taşhan'ın karşısında olup kitapların büyük bir kısmı İl Halk Kütüphanesine devredildi.

Ramiz Efendi Torunu Handan Çavuşoğlu Kütüphanesi; Yukarı Mumcu Camii karşısında, 3000 adet kitap bulunduğu ve aile mensupları arasında Ankara'da sandıklarda saklı olduğu söyleniyor.

İbrahim Hakkı Hazretleri Kütüphanesi; Koleksiyonun önemli bir kısmı Rus işgali zamanında Ruslar tarafından kaçırılıp, bir kısmının Bakü'de olduğu rivayet edilmektedir. Kitapların bir kısmı da İl Halk Kütüphanesi koleksiyonunda bulunmaktadır.

Feyyaz İbrahimhakkıoğlu Kütüphanesi; 2000 ciltlik eser mevcut olup, Erzurum'da kendisi tarafından saklanmaktadır.

Selahattin İpçi Kütüphanesi; Vefatından sonra yeğeni Fevzi Alemdar tarafından muhafaza edilmektedir.

Ali Karaavcı Kütüphanesi; Kardeşi tarafından saklanmaktadır.

Cemil Karasu Kütüphanesi; Şu an nerede olduğu bilinmemektedir.

Aşkaleli Dava Vekili Refik Çil Kütüphanesi; Nerede olduğu hakkında bir bilgi edinemedik.

Naci Elmalı Kütüphanesi; Son devrin en hacimli kütüphanesidir. Sandıklarda 6-7 bin civarında kitap olduğu bilinmektedir.

Somuncuoğlu Ahmet Bey Kütüphanesi; Nerede olduğu ve muhtevası hakkında bilgi bulunamadı.

Gözübüyükzâde Kütüphanesi; Meçhuldür.

³¹ Abdulkadir Erkal, "Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Seyfettin Özege Kitaplığında Bulunan 'Name' ve 'İye' İle Biten Yazma Eserler", Atatürk Üniv. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S.15, Erzurum 2000, s.214.

* Bu bilgileri almamda yardımlarını esirgemeyen Feyyaz İbrahimhakkıoğlu'na teşekkürlerimi borç bilirim.

Turgut Ilıcalı Kütüphanesi; Ankara'da aile mensuplarında bulunmaktadır.

Topçuzâde Ağa Efendi Kütüphanesi; Tasavvufî eserler, Hadis, Fıkıh vb. çeşitli ilimlere ait kitapları bulunmaktadır. Çok meşhur bir kütüphane olup halen Erzurum'dadır.

Bekir Erdem Kütüphanesi; Koleksiyonun İstanbul'da aile mensuplarında olduğu bilinmektedir.

Ezel Erverdi Kütüphanesi; İstanbul'daki aile mensuplarında bulunmaktadır.

Nedim İbrahimhakkıoğlu Kütüphanesi; Koleksiyon İstanbul'da olup sandıklarda muhafaza edilmektedir.

ABSTRACT

Libraries are places where written manuscripts and books of all sorts are kept and can be used when needed. While examining these structures in Erzurum we also considered the history of them. We tried to narrate the story of libraries constructed after the conquest of Anatolia by the Turks. It is the narration of libraries from the Seldjukians, İlhan, Ottomans to contemporary Turkey.